

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-15>

УДК: 330.341.1:631.115:334.72(477)

ТОМАШУК Іван

Навчально науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<http://orcid.org/0009-0009-4390-4345>e-mail: vanja771@icloud.com

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ

У статті розглянуто сучасні інноваційні підходи до формування сприятливого підприємницького середовища в сільських громадах України в умовах соціально-економічних трансформацій, децентралізації та воєнного часу. Обґрунтовано актуальність активізації підприємницької ініціативи на місцевому рівні як важливого інструменту забезпечення зайнятості, зростання доходів населення та сталого розвитку територій. Особливу увагу приділено бар'єрам, що стримують розвиток малого та середнього бізнесу в громадах, а також виокремлено роль місцевого самоврядування у створенні сприятливого бізнес-клімату. Запропоновано інноваційні підходи до стимулювання підприємницької діяльності, включаючи цифровізацію сервісів підтримки бізнесу, створення агрокластерів, розвиток соціального підприємництва, використання краудфандингових платформ та інструментів мікрофінансування. У результаті сформульовано комплекс практичних рекомендацій щодо вдосконалення політики підтримки підприємницької діяльності у сільській місцевості, зокрема через розвиток партнерства між владою, бізнесом і громадянським суспільством, впровадження програм бізнес-освіти та консультативного супроводу підприємств.

Ключові слова: сільське підприємництво, інноваційні підходи, підприємницьке середовище, територіальні громади, малий і середній бізнес, децентралізація, інфраструктура, сільський розвиток.

TOMASHUK Ivan

Educational and Scientific Center «Institute of Agrarian Economics»

INNOVATIVE APPROACHES TO FORMING AN ENTREPRENEURIAL ENVIRONMENT IN RURAL COMMUNITIES

The article examines modern innovative approaches to the formation of a favorable business environment in rural communities of Ukraine in the context of socio-economic transformations, decentralization and wartime. The relevance of activating entrepreneurial initiative at the local level as an important tool for ensuring employment, increasing incomes of the population and sustainable development of territories is substantiated. The study analyzes the factors that determine the dynamics and quality of entrepreneurship development in rural areas, in particular, infrastructure, financial, institutional and educational aspects. Special attention is paid to barriers that hinder the development of small and medium-sized businesses in communities, and the role of local government in creating a favorable business climate is also highlighted. Innovative approaches to stimulating entrepreneurial activity are proposed, including the digitalization of business support services, the creation of agricultural clusters, the development of social entrepreneurship, the use of crowdfunding platforms and microfinancing instruments. Based on the analysis of the best Ukrainian and foreign practices, a model of multi-level support for entrepreneurship in rural areas is presented, taking into account local specifics. Ways to improve the policy of rural entrepreneurship development are proposed. Prospects for integrating rural entrepreneurship into the strategic planning of communities are presented. As a result, a set of practical recommendations has been formulated to improve the policy of supporting entrepreneurial activity in rural areas, in particular through the development of partnerships between authorities, business and civil society, the implementation of business education programs and advisory support for entrepreneurs. The results obtained can be used in the development of strategies for the socio-economic development of communities, the improvement of state and regional policies for promoting entrepreneurship, as well as in scientific research on the problems of rural development and the economics of entrepreneurship.

Keywords: rural entrepreneurship, innovative approaches, business environment, territorial communities, small and medium-sized businesses, decentralization, infrastructure, rural development.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.07.2025

Прийнята до друку / Accepted 30.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічного простору України, особливо в період децентралізації, війни та післявоєнного відновлення, особливого значення набуває формування ефективного підприємницького середовища в сільських громадах. Сільські території тривалий час залишались у зоні структурної відсталості, низької підприємницької активності та обмеженого доступу до фінансових, інформаційних і ресурсних можливостей. Це посилює соціальну нерівність, трудову міграцію та економічну депресивність регіонів. Разом з тим, розвиток підприємництва у сільській місцевості є важливою умовою не лише економічної стабілізації громад, а й їх соціального згуртування та самодостатності. Вирішення цієї проблеми потребує впровадження інноваційних підходів, що базуються на поєднанні державної політики, місцевих ініціатив, цифрових технологій, партнерських механізмів і новітніх форм бізнес-моделей.

Саме тому, актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних рішень для активізації підприємницької діяльності у сільських громадах через модернізацію інфраструктури підтримки бізнесу,

цифровізацію, доступ до фінансування та формування сприятливого інституційного середовища. Ці питання є складовими стратегічних завдань сталого розвитку територій, зміцнення економіки в умовах воєнних викликів та реалізації потенціалу сільського населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі простежується зростаючий інтерес до трансформації підприємницького середовища в сільській місцевості в умовах децентралізації, війни, цифровізації та соціально-економічних викликів. Актуальні дослідження розглядають інноваційні механізми, управлінські моделі та інституційні аспекти розвитку сільського бізнесу. У роботах Шибаніної О. В. [1] і Сидорченко Т. Ф. та ін. [4] обґрунтовується, що децентралізація створила основу для посилення економічної самостійності громад, відкрила доступ до ресурсів і змінила підходи до підтримки підприємництва. У публікаціях Михайлової О. та ін. [3], Томашук І.В. та ін. [6] детально розглядаються інноваційні адаптаційні практики підприємців під час війни, серед яких - релокація бізнесу, створення мобільних сервісів, онлайн-комерція, нішеві виробництва. Публікації Пилипенко Н. М. [10] і Томашук І.В. [16] звертають увагу на інклюзивність і соціальну відповідальність підприємництва в громадах, підкреслюючи потенціал соціальних інновацій для розв'язання проблем зайнятості, демографії та інфраструктурної відсталості. Савченко В. А. [15] пропонує модель багаторівневої підтримки, де поєднуються інструменти державної політики, регіонального адміністрування й місцевого партнерства. Такі підходи узгоджуються з баченням Трохимішина С. Л. та Булуя О. Г. [12] щодо створення ефективних механізмів стимулювання підприємництва на рівні ОТГ. У монографії Гончарук І.В., Томашук І.В. [5] досліджено ресурсний потенціал сільських територій як основу для формування підприємницького середовища. Публікації Нікітенко К.С. [2] і Термоси І.О. [11] акцентують увагу на нових тенденціях, що змінюють підприємницьке середовище - пандемія, цифрова трансформація, глобальна конкуренція. У дослідженнях Готри В. [13] висвітлюються інструменти державного стимулювання, особливо для продукції соціальної значущості.

Останні наукові дослідження демонструють, що формування інноваційного підприємницького середовища в сільських громадах має спиратися на інтеграцію цифрових рішень, локальної активності, державної підтримки та соціального підходу, проте сучасні інноваційні стратегії розвитку підприємництва в сільських громадах потребують подальших досліджень.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри значну увагу до проблем розвитку підприємництва в сільській місцевості, у науковій літературі все ще недостатньо досліджено інноваційні механізми формування підприємницького середовища з урахуванням нових умов функціонування сільських громад - таких як децентралізація, цифровізація управління, воєнні ризики та потреба у післявоєнному відновленні. Залишається слабо вивченим потенціал інтеграції сучасних інформаційних технологій, інституційних моделей партнерства та нестандартних фінансових інструментів (краудфандинг, мікрокредитування, агростартапи) у систему підтримки місцевого підприємництва. Також недосконало досліджені практичні аспекти адаптації світового досвіду стимулювання підприємницької ініціативи до умов українських сільських громад, які відчувають дефіцит ресурсів, спеціалізованих кадрів та ринкових можливостей. Крім того, у вітчизняних наукових підходах бракує системного бачення взаємозв'язку між інноваційним розвитком, локальною економічною політикою та підвищенням якості життя сільського населення. Таким чином, стаття спрямована на заповнення цих прогалин шляхом комплексного аналізу та узагальнення ефективних інноваційних підходів до формування підприємницького середовища в сільських громадах як ключового чинника їх соціально-економічного зростання.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне визначення ефективних інноваційних підходів до формування сприятливого підприємницького середовища в сільських громадах, з урахуванням сучасних викликів та можливостей розвитку, а також розробка пропозицій щодо удосконалення механізмів підтримки підприємництва як інструменту соціально-економічного зростання територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Підприємницьке середовище - це сукупність економічних, правових, соціальних, інституційних та інфраструктурних умов, у яких здійснюється підприємницька діяльність. Воно охоплює взаємодію між суб'єктами господарювання, органами влади, фінансовими установами, інфраструктурою підтримки бізнесу, а також вплив зовнішніх факторів - законодавчих, політичних, ринкових тощо (табл. 1). В умовах децентралізації підприємницьке середовище набуває нових рис, оскільки значна частина повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності за місцевий розвиток передається на рівень територіальних громад. Це створює передумови для більш гнучкого, адресного та ефективного управління підтримкою бізнесу, одночасно висуваючи нові вимоги до організаційної спроможності місцевої влади та якості прийняття рішень.

Таблиця 1

Особливості підприємницького середовища в умовах децентралізації

Назва особливостей	Фундаментальний опис
Локалізація економічної політики	Громади формують власні стратегії підтримки малого та середнього підприємництва (МСП).
Різномірний розвиток	Існують значні відмінності між громадами за ресурсами, активністю та управлінськими підходами.
Підвищення ролі партнерств	Зростає важливість співпраці бізнесу, влади та громадянського суспільства.
Інноваційні можливості	Використання цифрових інструментів, платформ електронного врядування та онлайн-сервісів.
Фінансова автономія	Громади самостійно залучають інвестиції, розподіляють кошти та беруть участь у грантових програмах.

Джерело: [1, 4]

Саме у децентралізованих умовах територіальні громади стають ключовими агентами формування конкурентоспроможного та інноваційного підприємницького середовища. Табл. 2 висвітлює ключові чинники розвитку бізнесу в сільських громадах, серед яких особливо важливими є: доступ до ресурсів (земельних, трудових, фінансових), підтримка з боку місцевої влади, інфраструктурна забезпеченість, рівень цифровізації, активність громади та наявність освітніх і консультаційних можливостей. У сукупності ці чинники створюють сприятливе середовище для формування сталого та конкурентоспроможного підприємництва на місцях.

Таблиця 2

Ключові чинники розвитку бізнесу в сільських громадах

№	Категорія чинника	Комплексне висвітлення сутності з оцінкою наслідків і впливу
1	Інфраструктурні	Наявність транспортних шляхів, зв'язку, доступ до електроенергії, інтернету, логістика.
2	Фінансові	Доступність кредитів, грантів, інвестицій, рівень оподаткування, підтримка держави.
3	Інституційні	Ефективність місцевої влади, стабільність законодавства, підтримка бізнесу на місцевому рівні.
4	Освітні та кадрові	Рівень кваліфікації, наявність бізнес-освіти, консультаційних центрів, тренінгів.
5	Соціальні та культурні	Мотивація населення, традиції підприємництва, рівень соціальної довіри, співпраця у громаді.
6	Ринкові умови	Наявність локальних і зовнішніх ринків збуту, конкуренція, споживчий попит.
7	Технологічні	Використання інновацій, цифрових технологій, модернізація виробництва та послуг.
8	Екологічні	Стан навколишнього середовища, доступність природних ресурсів, екологічні обмеження.
9	Правові	Захист прав власності, спрощені процедури реєстрації та ліцензування, антикорупційні заходи.
10	Психологічні	Підприємницька активність, готовність до ризиків, інноваційна культура в громаді.

Джерело: [5]

Підприємницька активність у сільських регіонах України характеризується низьким рівнем розвитку, що зумовлено рядом структурних, економічних та соціальних факторів. За даними Державної служби статистики України [7], на 2023 рік в Україні функціонувало близько 15 964 суб'єктів господарювання (табл. 3). З них більшість становлять малі та мікропідприємства. Проте, за даними УКАБ, в аграрному секторі працює лише 4% від загальної кількості МСП. Зокрема, 97% з них - це мікропідприємства, а 2,9% - середні підприємства.

У сільських районах спостерігається висока частка самозайнятості, переважно в неформальному секторі економіки. У понад 34,6% сіл України немає жодного підприємства чи організації, серед яких майже 2 тис. населених пунктів з чисельністю мешканців понад 300 осіб.

Основними проблемами для розвитку підприємництва у сільських громадах є:

- відсутність інструментів фінансової підтримки підприємництва та складність доступу до коштів для розвитку бізнесу;
- недостатність інформаційної підтримки підприємців;
- відсутність зведеної інформації щодо земельних ділянок і приміщень, які можна використовувати для ведення підприємницької діяльності;
- незадовільний стан технічних мереж та транспортної інфраструктури.

Повномасштабна війна негативно вплинула на підприємницьку активність у деяких регіонах України. Наприклад, у Сумській, Миколаївській та Херсонській областях спостерігається значне зниження позицій у рейтингу підприємницької активності. Натомість, правобережні області, такі як Тернопільська, Черкаська, Івано-Франківська та Рівненська, демонструють покращення своїх позицій [3, 8].

Наявні програми підтримки місцевої економіки в громадах поки що не стали дієвим інструментом відновлення. Лише 11% бізнесу на Заході України та менше ніж 10% на Сході беруть участь у цих програмах. Більшість бізнесу покладається на власні сили та майже не взаємодіє з органами влади [9]. Рис. 1 демонструє структуру кредитного портфеля за програмою «Доступні кредити 5-7-9» станом на 23.06.2025 р., де основну частку складають кредити в сільське господарство - 46%. Рис. 2 відображає зростання обсягу кредитного портфеля за програмою «Доступні кредити 5-7-9», який станом на 23.06.2025 р. досяг значного рівня, що свідчить про активне використання програми бізнесом, зокрема, 185798 млн грн. отримали аграрії.

Таблиця 3

Кількість діючих підприємств з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства по регіонах України у 2024 р., одиниць

Регіон	Усього, одиниць	У тому числі							
		великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства		з них мікропідприємства	
		одиниць	у % до загального показника відповідного регіону	одиниць	у % до загального показника відповідного регіону	одиниць	у % до загального показника відповідного регіону	одиниць	у % до загального показника відповідного регіону
Україна	283813	558	0,2	13990	4,9	269265	94,9	231257	81,5
Вінницька	9006	19	0,2	527	5,9	8460	93,9	7051	78,3
Волинська	5914	12	0,2	321	5,4	5581	94,4	4655	78,7
Дніпропетровська	25899	66	0,2	1161	4,5	24672	95,3	21525	83,1
Донецька	2244	7	0,3	171	7,6	2066	92,1	1777	79,2
Житомирська	5953	9	0,2	359	6,0	5585	93,8	4664	78,3
Закарпатська	5313	8	0,1	264	5,0	5041	94,9	4341	81,7
Запорізька	7518	16	0,2	256	3,4	7246	96,4	6365	84,7
Івано-Франківська	7084	7	0,1	311	4,4	6766	95,5	5860	82,7
Київська	17232	41	0,3	953	5,5	16238	94,2	13602	78,9
Кіровоградська	7367	6	0,1	333	4,5	7028	95,4	6149	83,5
Луганська	206	–	–	12	5,8	194	94,2	174	84,5
Львівська	19273	36	0,2	1047	5,4	18190	94,4	15304	79,4
Миколаївська	8018	7	0,1	287	3,6	7724	96,3	6881	85,8
Одеська	18097	21	0,1	756	4,2	17320	95,7	14834	82,0
Полтавська	9763	24	0,2	564	5,8	9175	94,0	7952	81,5
Рівненська	5645	7	0,1	320	5,7	5318	94,2	4481	79,4
Сумська	4892	12	0,3	299	6,1	4581	93,6	3850	78,7
Тернопільська	4574	11	0,2	286	6,3	4277	93,5	3532	77,2
Харківська	17348	19	0,1	927	5,3	16402	94,6	14302	82,4
Херсонська	1316	–	–	65	4,9	1251	95,1	1096	83,3
Хмельницька	6956	14	0,2	383	5,5	6559	94,3	5548	79,8
Черкаська	8075	15	0,2	471	5,8	7589	94,0	6462	80,0
Чернівецька	3351	5	0,1	180	5,4	3166	94,5	2669	79,6
Чернігівська	4558	10	0,2	348	7,6	4200	92,2	3453	75,8
м. Київ	78211	186	0,3	3389	4,3	74636	95,4	64730	82,8

Джерело: [7]

Примітки.

1. Тире (–) – явищ не було.

Підприємницька активність у сільських регіонах України потребує комплексного підходу до розвитку. Необхідно створити сприятливі умови для малого та середнього бізнесу, покращити інфраструктуру, забезпечити доступ до фінансування та інформаційної підтримки. Особливу увагу слід приділити залученню молоді до підприємницької діяльності та розвитку соціального підприємництва як інструменту забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій [10]. Формування сприятливого підприємницького середовища у сільських громадах вимагає впровадження сучасних інноваційних підходів, які дозволяють подолати традиційні бар'єри розвитку бізнесу та створити умови для сталого економічного зростання (табл. 4).

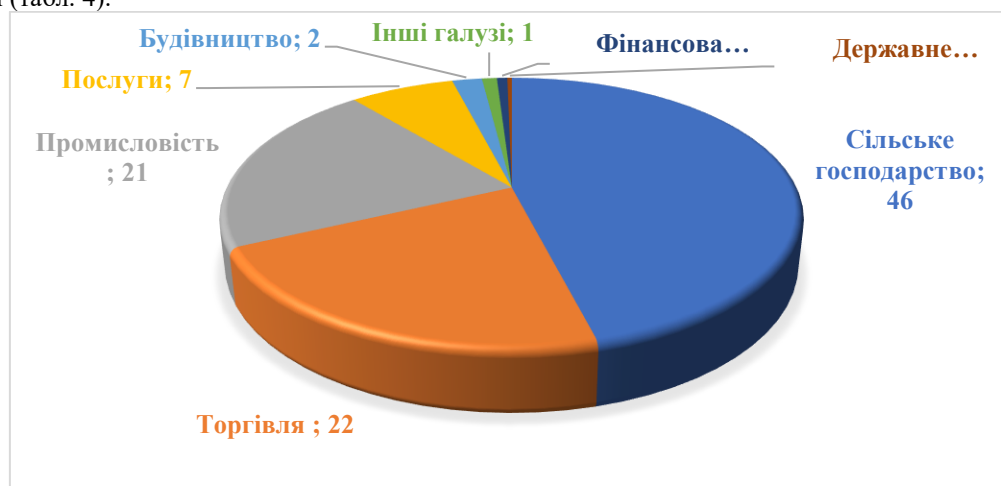

Рис. 1. Структура кредитного портфеля з початку дії державної програми доступні кредити 5-7-9, станом на 23.06.2025 р., (%)

Джерело: [19]

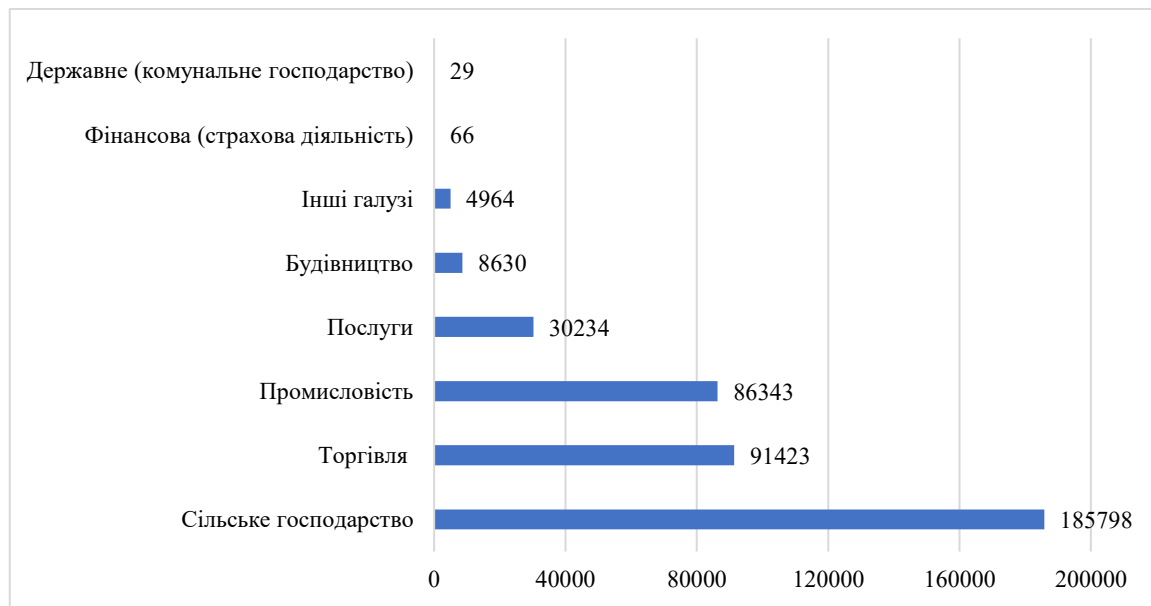

Рис. 2. Обсяг кредитного портфеля з початку дії державної програми доступні кредити 5-7-9, станом на 23.06.2025 р., (млн. грн)
Джерело: [19]

Застосування цих підходів у комплексі створює динамічне, конкурентоспроможне підприємницьке середовище, яке сприяє економічному зростанню та підвищенню якості життя сільського населення.

Табл. 5 узагальнює практичні інструменти стимулювання підприємницької ініціативи в громадах, серед яких – місцеві програми підтримки бізнесу, мікрогранти, податкові пільги, бізнес-інкубатори, освітньо-консультаційні платформи, цифрові сервіси та партнерські проєкти з громадським і приватним сектором. Ці інструменти сприятимуть активізації підприємницької активності, зростанню зайнятості та посиленню економічної самодостатності громад.

Таблиця 4

Інноваційні підходи до формування сприятливого підприємницького середовища		
№	Інноваційний підхід	Детальне викладення характеристик, властивостей і особливостей
1	Цифровізація бізнес-процесів та сервісів підтримки	Впровадження електронних платформ для реєстрації бізнесу, подачі звітності, доступу до інформації про програми, гранти, кредитування. Онлайн-консультації та навчальні курси для підвищення компетентності.
2	Розвиток інституційної підтримки	Створення бізнес-інкубаторів і акселераторів, які забезпечують менторство, консультації, доступ до мереж контактів і ресурсів для стартапів і малого бізнесу.
3	Формування агрокластерів та кооперативів	Об'єднання підприємств для спільного використання ресурсів, розвитку виробництва, маркетингу та збуту продукції, що підвищує конкурентоспроможність і знижує витрати.
4	Використання альтернативних моделей фінансування	Залучення краудфандингових платформ, мікрокредитування, соціальних інвестицій для розширення доступу до фінансів, особливо для молодих і соціально спрямованих підприємств.
5	Впровадження інноваційних освітніх програм	Розвиток бізнес-освіти, врахування локальних потреб, підтримка лідерства та підприємницької культури в сільській місцевості.
6	Інтеграція сталого розвитку та екологічних інновацій	Заохочення енергоефективних технологій та екологічно чистих виробничих практик для покращення іміджу і збереження ресурсів.
7	Сприяння партнерству влади, бізнесу і громадськості	Формування прозорої політики, адресна підтримка підприємництва, координація спільних проєктів через ефективний діалог і взаємодію.

Джерело: [2, 11, 16]

Ці інструменти в комплексі сприяють створенню сприятливих умов для розвитку підприємництва, активізації бізнес-ініціатив та сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Місцеве самоврядування є ключовим інститутом у створенні сприятливих умов для розвитку підприємництва в сільських громадах. Воно забезпечує формування та реалізацію регіональних стратегій розвитку, адаптує державні програми підтримки до локальних потреб і створює інфраструктуру, необхідну для бізнесу. Місцева влада відповідає за спрощення адміністративних процедур, залучення інвестицій, організацію навчальних та консультаційних послуг, а також за розвиток інфраструктури (транспорт, зв'язок, енергозабезпечення), що підвищує привабливість території для підприємців.

Публічно-приватне партнерство (ППП) є ефективним механізмом залучення приватних інвестицій у соціально-економічні проєкти, які сприяють розвитку бізнесу на селі. Через PPP реалізуються спільні проєкти з будівництва бізнес-інкубаторів, агропарків, інноваційних центрів, об'єктів соціальної інфраструктури. Така співпраця дозволяє оптимізувати витрати, підвищити якість послуг і забезпечити довгострокову стійкість підприємницьких ініціатив. У комплексі місцеве самоврядування та публічно-

приватне партнерство формують середовище, в якому малий і середній бізнес отримує не лише фінансову підтримку, а й інституційні, інформаційні та організаційні ресурси. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності сільських підприємств, створенню нових робочих місць і покращенню якості життя в сільських громадах.

Таблиця 5

Практичні інструменти стимулювання підприємницької ініціативи в громадах

№	Інструмент стимулювання	Повний і структурований виклад сутності з урахуванням контексту та особливостей
1	Фінансова підтримка	- Надання грантів і субсидій для малого бізнесу. - Пільгове кредитування. - Податкові пільги для новостворених підприємств та соціального бізнесу.
2	Освітні та консультаційні послуги	- Організація тренінгів, семінарів, бізнес-інкубаторів і акселераторів. - Консультації з управління, маркетингу, фінансів, юридичних питань. - Підтримка цифрових навичок і IT-рішень.
3	Інфраструктурна підтримка	- Створення бізнес-центрів, коворкінгів, агропарків, ринків збуту. - Забезпечення доступу до якісної транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури.
4	Інформаційна підтримка	- Поширення інформації про фінансування, програми, гранти. - Створення онлайн-платформ для обміну досвідом і пошуку партнерів.
5	Розвиток партнерств	- Підтримка створення кооперативів і бізнес-альянсів. - Сприяння співпраці між підприємцями, владою і громадськістю.
6	Регуляторні заходи	- Спрощення процедур реєстрації бізнесу і отримання дозволів. - Забезпечення прозорості та передбачуваності місцевої політики.
7	Заохочення інновацій	- Підтримка впровадження нових технологій і цифрових сервісів. - Організація конкурсів стартапів та інноваційних проєктів.

Джерело: [6, 12, 13]

Табл. 6 подає успішні кейси розвитку підприємництва на селі в Україні та за кордоном, які демонструють ефективність кооперації, цифровізації, соціального підприємництва, екологічних ініціатив і локальних брендів. Вони підтверджують, що адаптація до місцевих умов, підтримка з боку громад та інноваційні підходи є ключовими факторами сталого розвитку сільського бізнесу в різних країнах.

Таблиця 6

Успішні кейси розвитку підприємництва на селі в Україні та за кордоном

№	Країна/Регіон	Кейс	Інформативне тлумачення, що розкриває специфіку і значення
1	Україна, Івано-Франківська обл.	Кооператив «Горбина»	Об'єднує фермерів для спільної переробки і реалізації молочної продукції, вихід на регіональні ринки, підвищення доходів.
2	Україна, Рівненська обл.	Агрокластер «Рівненський буряк»	Об'єднання виробників цукрового буряка для оптимізації виробництва, маркетингу та розвитку інфраструктури.
3	Україна, Вінницька обл.	Соціальне підприємство «Зерно Надії»	Поєднує сільськогосподарське виробництво з соціальною підтримкою малозабезпечених сімей, модель соціального підприємництва.
4	Нідерланди	Фермерські кооперативи	Об'єднання дрібних фермерів для закупівлі техніки, збуту продукції, впровадження інновацій, ефективне використання ресурсів.
5	Франція	Агропромислові парки	Спільна діяльність підприємств, наукових інститутів і влади для розвитку інновацій у сільському господарстві та створення нових продуктів.
6	Канада	Програми підтримки малого бізнесу	Державні гранти, навчання і консультації для розвитку підприємництва серед молоді та корінних народів у сільських регіонах.

Джерело: [14]

Ці кейси демонструють, що успішний розвиток сільського підприємництва базується на партнерстві, інноваціях, соціальній відповідальності та підтримці з боку держави й громадських організацій. Впровадження подібних моделей в Україні може суттєво підвищити ефективність сільських бізнес-ініціатив і покращити якість життя в громадах.

Табл. 7 відображає модель багаторівневої підтримки підприємництва на селі, що охоплює державний, регіональний, місцевий рівні та рівень підприємця. У ній систематизовано функції кожного рівня: від формування політики та фінансових механізмів - до локальної підтримки, консалтингу та самоорганізації. Така модель забезпечує комплексний і адаптивний підхід до розвитку сільського бізнесу з урахуванням місцевої специфіки.

Табл. 8 узагальнює пропозиції нових і перспективних видів підприємницької діяльності на селі, що відповідають сучасним викликам - війні, диджиталізації, екологізації та зміні споживчої поведінки. Серед них: мобільні міні-мануфактури, вертикальні ферми, локальні маркетплейси, мобільні пункти рециклінгу, соціальні платформи тощо. Запропоновані напрями орієнтовані на ефективне використання місцевих ресурсів, адаптивність та інноваційність.

Таблиця 7

Модель багаторівневої підтримки підприємництва на селі

Рівень підтримки	Основні учасники	Функції та інструменти підтримки	Урахування місцевої специфіки
<i>Державний рівень</i>	Міністерства, агенції, уряд	- Законодавча база для підтримки. - Фінансова допомога (гранти, субсидії). - Національні програми розвитку сільського бізнесу. - Інфраструктурні інвестиції.	- Створення гнучких програм з урахуванням регіональних особливостей. - Підтримка інновацій, що відповідають локальним викликам.
<i>Регіональний рівень</i>	Обласні адміністрації, агенції розвитку	- Адаптація державних програм під регіон. - Консультації та навчання для підприємців. - Підтримка кооперативів і кластерів.	- Врахування типу господарювання, клімату, ресурсної бази регіону. - Підтримка популярних галузей місцевої економіки.
<i>Місцевий рівень (ОТГ, сільради)</i>	Місцева влада, громадські організації, бізнес-асоціації	- Організація мікрокредитування, місцевих грантів. - Створення локальних бізнес-інкубаторів. - Сприяння налагодженню мережевої взаємодії між підприємцями. - Інформаційна підтримка.	- Максимальне залучення місцевих ресурсів і традицій. - Врахування демографії, потреб населення, наявності інфраструктури.
<i>Рівень підприємця / громади</i>	Безпосередні підприємці, кооперативи, ініціативні групи	- Самоорганізація, навчання, партнерства. - Використання цифрових платформ та маркетингів. - Локальний маркетинг і брендинг.	- Орієнтація на нішеві продукти, екологічність, культурну автентичність.

Джерело: [15]

Таблиця 8

Пропозиції нових видів підприємницької діяльності на селі

№	Вид підприємництва	Суть і реалізація	Ключові переваги / Цінність
1	Мобільні міні-мануфактури	Пересувне виробництво продукції (харчова, меблева, сувенірна).	- Мобільність у зоні ризику. - Обслуговування кількох громад.
2	Мікроферми з вертикальним вирощуванням	Вирощування зелені, грибів у контейнерах/ангарах.	- Незалежність від клімату. - Мінімальні земельні ресурси.
3	Експертні платформи для громад	Консультації з планування, бюджету, проєктів.	- Синергія освіти й управління. - Підвищення інституційної спроможності.
4	Рециклінг-сервіс на колесах	Мобільні пункти сортування та переробки сміття.	- Екологічність. - Доходи з підписки, грантів, вторсировини.
5	Ремонт і ресейл військового спорядження	Відновлення спорядження для військових і волонтерів.	- Високий попит. - Соціальна значущість.
6	Локальні маркетинги для сіл і ОТГ	Онлайн-торгівля місцевими товарами й послугами.	- Розвиток місцевої економіки. - Взаємодія між жителями.
7	Сільський туризм через NFT і гейміфікацію	Віртуальні маршрути, цифрові «паспорти мандрівника».	- Цифровізація туризму. - Залучення молоді.
8	Платформи кооперації між громадами	Спільне використання ресурсів (техніка, склади, кадри).	- Ефективність для малих громад. - Зниження витрат.

Джерело: [4, 5, 17, 18]

Табл. 9 окреслює основні шляхи вдосконалення політики розвитку сільського підприємництва, серед яких: посилення фінансової та інституційної підтримки, розширення доступу до освітніх і цифрових ресурсів, стимулювання кооперації, адаптація нормативно-правової бази до потреб громад, а також інтеграція інноваційних механізмів підтримки. Зазначені напрями спрямовані на створення сприятливого, сталого та динамічного підприємницького середовища в сільській місцевості. Ці пропозиції спрямовані на створення комплексної, інтегрованої політики, яка стимулюватиме сталий розвиток сільського підприємництва, підвищить його конкурентоспроможність та сприятиме економічному зростанню сільських територій.

Таблиця 9

Шляхи вдосконалення політики розвитку сільського підприємництва

№	Напрямок вдосконалення	Пропозиції
1	Посилення фінансової підтримки	- Запровадити грантові та кредитні програми з пільговими умовами. - Розширити доступ до мікрофінансування та краудфінансingu.
2	Розвиток інфраструктури	- Інвестувати в транспортну, цифрову та енергетичну інфраструктуру. - Створювати бізнес-інкубатори, агропарки, коворкінги.
3	Покращення інституційної підтримки	- Підвищити ефективність місцевої влади у підтримці бізнесу. - Впровадити консультації, навчання та інформаційні кампанії.
4	Спрощення регуляторних процедур	- Оптимізувати реєстрацію та ліцензування підприємств. - Забезпечити прозорість і передбачуваність місцевої політики.
5	Сприяння інноваційному розвитку	- Підтримувати цифрові технології та інновації в агросфері. - Стимулювати соціальне підприємництво та «зелені» технології.
6	Залучення молоді та розвиток культури	- Впроваджувати освітні програми для підприємницьких навичок молоді. - Створювати умови для молодіжних бізнес-ініціатив.
7	Підтримка кооперативного руху	- Заохочувати об'єднання підприємців у кооперативи. - Надавати методичну і фінансову допомогу кооперативам.
8	Покращення доступу до ринків збуту	- Розвивати локальні, регіональні та зовнішні ринки. - Організовувати виставки, ярмарки та платформи для просування продукції.

Джерело: [17, 18]

Табл. 10 висвітлює перспективи інтеграції сільського підприємництва в стратегічне планування громад, підкреслюючи важливість врахування бізнес-потенціалу територій у місцевих стратегіях розвитку. Зазначено, що включення підприємництва як пріоритету сприяє економічній самодостатності громад, створенню робочих місць, диверсифікації економіки та ефективному використанню локальних ресурсів у довгостроковій перспективі.

Таблиця 10

Перспективи інтеграції сільського підприємництва в стратегічне планування громад

№	Перспектива	Повне і системне представлення суті з урахуванням контексту та специфіки
1	Покращення економічної бази громад	Створення робочих місць, збільшення доходів населення та податкової бази, що підвищує фінансову спроможність місцевих рад.
2	Розвиток інфраструктури і сервісів	Врахування потреб підприємців у стратегічних документах для цілеспрямованих інвестицій у транспорт, комунікації, соціальну інфраструктуру.
3	Підвищення інвестиційної привабливості	Конкретизація проєктів у планах для залучення інвестицій, грантів, партнерств з приватним сектором і міжнародними донорами.
4	Активізація інноваційних процесів	Підтримка інновацій, цифровізації та екологічних ініціатив у підприємницькій діяльності через стратегічне планування.
5	Соціальна стабільність і розвиток громади	Активізація місцевого бізнесу сприяє збереженню населення, зменшенню трудової міграції та зміцненню соціальної згуртованості.
6	Покращення управлінських процесів	Чітке визначення пріоритетів, розподіл ресурсів та контроль за виконанням заходів завдяки інтеграції підприємництва у плани.
7	Сприяння сталому розвитку	Балансування економічних, соціальних і екологічних аспектів розвитку громад через залучення сільського бізнесу в ініціативи.

Джерело: [17, 18]

Таким чином, включення сільського підприємництва в стратегічне планування громад є ключовим фактором для посилення економічної автономії, підвищення життєздатності сільських територій і забезпечення їх довгострокового розвитку.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Дослідження показало, що впровадження інноваційних підходів у формування підприємницького середовища в сільських громадах сприяє підвищенню ефективності розвитку місцевого бізнесу, покращенню соціально-економічного стану населення та зменшенню трудової міграції. Ключовими чинниками успіху є цифровізація бізнес-процесів, створення бізнес-інкубаторів і агрокластерів, а також підтримка інноваційних освітніх програм. Активне залучення місцевої влади, бізнесу та громадськості формує сприятливі умови для розвитку підприємництва, що в довгостроковій перспективі забезпечує сталий розвиток сільських територій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей цифрової трансформації сільського підприємництва, враховуючи локальні особливості і ресурси. Важливим напрямом є оцінка впливу інноваційних освітніх програм на розвиток підприємницьких компетенцій серед молоді та жінок у сільській місцевості. Крім того, перспективним є вивчення механізмів інтеграції сталого розвитку і «зеленої» економіки у підприємницькі ініціативи, а також розробка рекомендацій щодо посилення співпраці між громадами та приватним сектором у контексті глобалізаційних викликів.

Література

- Шебаніна О. В. Особливості діяльності аграрного підприємництва в умовах децентралізації. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2023. №21(3(52)). С. 546–562. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2022.3\(52\).280303](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2022.3(52).280303)
- Нікітенко К. С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.102. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9753>.
- Михайлова О., Писаренко С., Носенко Д., Бондаренко Н. Підприємницька діяльність під час війни: особливості, ефективність, стратегії. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. №322(5). С. 416–421. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-67>
- Розвиток підприємництва в умовах децентралізації економічних відносин в Україні : монографія / Т. Ф. Сидорченко, Г. П. Костенко, Н. П. Кіркова та ін.; за заг. ред. проф. П. В. Захарченко. Львів : Магнолія 2006, 2024. 476 с. URI: <https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/3160>
- Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
- Томашук І.В., Томашук І.О. Сільське підприємництво в умовах війни: оцінка розвитку та конкурентних переваг. *Управління змінами та інновації*. 2025. №14. С. 59–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2025-14-9>

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/roz_p.htm?utm_source=chatgpt.com
8. Децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua/news/14970?utm_source=chatgpt.com
9. Дія-Бізнес. Допомога підприємцям у створенні та розвитку бізнесу. URL: <https://business.dia.gov.ua>
10. Пилипенко Н. М. Соціальне підприємництво як інструмент забезпечення інклюзивного розвитку сільських територій. 2024. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5930/?utm_source=chatgpt.com
11. Термоса І.О. Аспекти формування підприємницького середовища в аграрному секторі економіки України. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 3 (59). С. 54-60. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.59-9>
12. Трохимішин С. Л., Булуй О. Г. Інструменти підтримки бізнесу в територіальних громадах. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-106>
13. Готра В. Державні інструменти стимулювання підприємництва та підтримки товарів істотної соціальної значущості. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 10 (280). С. 135-144. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/10/10.24._topic_Viktoriya-Hotra-135-144.pdf
14. Ефективне партнерство: кращі практики в кейсах від проєкту ПРОМІС. 2021. URL: <https://mistozmistiv.vn.ua/2021/04/29/efektyvne-partnerstvo-krashchi-praktyky-v-keisakh-vid-proektu-promis/>
15. Савченко В. А. Модель багаторівневої системи підтримки прийняття рішень реального часу на основі інтелектуальної інтеграції. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2011. Т. 13. № 1. С. 106-112.
16. Томашук І.В., Томашук І.О. Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-81>
17. Малік М.Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97-103. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2023,%20No.%206,%202016_apk-97-103.pdf
18. Білоус С., Шпильовий Є., Лугеря С. Напрями удосконалення конкурентного середовища малого бізнесу АПК України. *Економіка та суспільство*. 2023. (57). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-23>
19. URL: <https://bdf.gov.ua/publicna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/>

References

1. Shebanina O. V. (2023). Osoblyvosti diialnosti aharnoho pidpriemnytstva v umovakh detsentralizatsii [Peculiarities of agricultural entrepreneurship in the context of decentralization]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia - Market economy: modern theory and practice of management*, 21(3(52)), 546–562. DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2022.3\(52\).280303](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2022.3(52).280303). (in Ukrainian)
2. Nikitenko K. S. (2021). Pidpriemnytska diialnist: aspekty, tendentsii i perspektyvy rozvytku v umovakh pandemii [Entrepreneurial activity: aspects, trends and development prospects in the context of a pandemic]. *Efektivna ekonomika - Effective economy*, 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.102. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9753>. (in Ukrainian)
3. Mykhailova O., Pysarenko S., Nosenko D., Bondarenko N. (2023). Pidpriemnytska diialnist pid chas viiny: osoblyvosti, efektyvnist, stratehii. Herald of Khmelnytskyi National University [Entrepreneurial activity during the war: features, efficiency, strategies. Herald of Khmelnytskyi National University]. *Economic Sciences - Economic Sciences*, 322(5), 416-421. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-67> (in Ukrainian)
4. Rozvytok pidpriemnytstva v umovakh detsentralizatsii ekonomichnykh vidnosyn v Ukraini [Development of entrepreneurship in the context of decentralization of economic relations in Ukraine]: monohrafiia / T. F. Sydorchenko, H. P. Kostenko, N. P. Kirkova ta in.; za zah. red. prof. P. V. Zakharchenko. Lviv : Mahnoliia 2006, 2024, 476. Available at: <https://dspace.bdpn.org.ua/handle/123456789/3160> (in Ukrainian)
5. Honcharuk I.V., Tomashuk I.V. (2022). Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnennia [Resource potential of rural areas: state and directions of strengthening]: monohrafiia. Vinnytsia: TOV «Tvory», 334. (in Ukrainian)
6. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. (2025). Silske pidpriemnytstvo v umovakh viiny: otsinka rozvytku ta konkurentnykh perevah [Rural entrepreneurship in wartime: assessment of development and competitive advantages]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii - Change management and innovation*, 14, 59-68. DOI: <https://doi.org/10.32782/CM/2025-14-9> (in Ukrainian)
7. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statysty Ukrainy [Official website of the State Statistical Service of Ukraine]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/roz_p.htm?utm_source=chatgpt.com
8. Detsentralizatsiia [Decentralization]. Available at: https://decentralization.gov.ua/news/14970?utm_source=chatgpt.com
9. Diia-Biznes [Diia-Business]. Dopomoha pidpriemtsiam u stvorenni ta rozvytku biznesu [Assistance to entrepreneurs in creating and developing a business]. Available at: <https://business.dia.gov.ua>
10. Pylypenko N. M. (2024). Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument zabezpechennia inkluzyvnoho rozvytku silskykh terytorii [Social entrepreneurship as a tool for ensuring inclusive development of rural areas]. Available at: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5930/?utm_source=chatgpt.com
11. Termosa I.O. (2020). Aspekty formuvannia pidpriemnytskoho seredovyshcha v ahramomu sektori ekonomiky Ukrainy [Aspects of the formation of the business environment in the agricultural sector of the economy of Ukraine]. *Biznes-navihator - Business Navigator*, 3 (59), 54-60. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.59-9> (in Ukrainian)
12. Trokhymyshyn S. L., Bului O. H. (2024). Instrumenty pidtrymky biznesu v terytorialnykh hromadakh [Tools for supporting business in territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-106>. (in Ukrainian)
13. Hotra V. (2024). Derzhavni instrumenty stymuliuvannia pidpriemnytstva ta pidtrymky tovariv istотноi sotsialnoi znachushchosti [State instruments for stimulating entrepreneurship and supporting goods of significant social significance]. *Aktualni problemy ekonomiky - Current problems of the economy*, 10 (280), 135-144. Available at: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/10/10.24._topic_Viktoriya-Hotra-135-144.pdf. (in Ukrainian)
14. Efektyvne partnerstvo: krashchi praktyky v keisakh vid proiektu PROMIS [Effective partnership: best practices in cases from the PROMIS project]. 2021. Available at: <https://mistozmistiv.vn.ua/2021/04/29/efektyvne-partnerstvo-krashchi-praktyky-v-keisakh-vid-proektu-promis/>
15. Savchenko V. A. (2011). Model bahatorivnevoi systemy pidtrymky pryiniattia rishen realnoho chasu na osnovi intelektualnoi intehtatsii [Model of a multi-level real-time decision support system based on intellectual integration]. *Reiestratsiia, zberihannia i obrobka danykh - Registration, storage and data processing*, 13, 1, 106-112. (in Ukrainian)

-
16. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. (2023). Stratehichni osnovy innovatsiinoho rozvytku terytorialnykh hromad [Strategic foundations of innovative development of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economics and Society*, 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-81>. (in Ukrainian)
17. Malik M.I. (2016). Pidpriemnytstvo i rozvytok silskykh terytorii [Entrepreneurship and development of rural areas]. *Ekonomika APK - Economics of the Agricultural and Industrial Complex*, 6, 97-103. Available at: https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2023,%20No.%206,%202016_apk-97-103.pdf. (in Ukrainian)
18. Bilous S., Shpylovyi Ye., Luheria S. (2023). Napriamy udoskonalennia konkurentnoho seredovyscha maloho biznesu APK Ukrainy [Directions for improving the competitive environment of small business in the agricultural and industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economics and Society*, (57). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-23>. (in Ukrainian)
19. Available at: <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/>